

Θεσμική κρίση και πολιτική στράτευση

1.Εισαγωγή

Γνώρισα τον Κοσμά στη δίνη των Ιουλιανών, το 1965. Η κοινωνικοπολιτική κρίση, που είχε ξεσπάσει, η κρίση της αριστεράς, η δολοφονία του Σωτήρη Πέτρουλα και τα επακόλουθά της, βρίσκονται στην αφετηρία της γνωριμίας μας.

Ήταν, ακριβώς, η περίοδος κατά την οποία αποφασίστηκε η ίδρυση της Πανσπουδαστικής Δημοκρατικής Κίνησης «Σωτήρης Πέτρουλας» (ΠΑΝ.ΔΗ.Κ.). Η ιδρυτική Διακήρυξη της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. μοιράστηκε από συντρόφους του την ημέρα της κηδείας του Σωτήρη στις 23 Ιουλίου 1965 μπροστά στη Μητρόπολη σε 10.000 αντίτυπα.¹

Σκοπός της ίδρυσης της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. ήταν να συμβάλει στην αντιμετώπιση της κρίσης του αριστερού κινήματος στη χώρα μας, έτσι, όπως αυτή εκδηλωνόταν στα πλαίσια του νεολαιίστικου κινήματος και να βοηθήσει στην υπέρβασή της. Η πρωτοβουλία για την ίδρυση της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. αναλήφθηκε από μέλη της Οργάνωσης, στην οποία συμμετείχε και ο Σωτήρης Πέτρουλας όπως και από άλλους αγωνιστές και συνδικαλιστές του σπουδαστικού κινήματος οργανωμένους και μη σε άλλους φορείς.

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Ηλίας Νικολόπουλος είναι καθηγητής στο τμήμα διοίκησης επιχειρήσεων, διευθυντής σχολής διοίκησης και οικονομίας και μέλος του συμβουλίου του ΤΕΙ Χαλκίδας.

Ανάμεσα στους αγωνιστές αυτούς ήταν και ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης. Ο Κοσμάς, μάλιστα, ήταν από τους λίγους αγωνιστές, οι οποίοι στήριξαν με τρόπο ουσιαστικό το εγχείρημα της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. αν και γνώριζε ότι αυτή αποτελούσε τη νόμιμη έκφραση στο σπουδαστικό χώρο ευρύτερης επαναστατικής οργάνωσης, η οποία δρούσε και σε άλλους χώρους (εργατικό και μαθητικό κυρίως). Η στάση αυτή του Κοσμά πρέπει να εκτιμηθεί ιδιαίτερα επειδή η ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής της αντιμετώπισε τη συστηματική επίθεση και πολεμική της ηγεσίας της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη και των φορέων που έλεγχε, όπως και του περιοδικού *Αναγέννηση*, το οποίο την είδε ανταγωνιστικά.

Πριν προχωρήσουμε, όμως, στα της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. και για να μπορέσουν να γίνουν κατανοητά όσα θα αναφερθούν σχετικά με τις θέσεις, τις απόψεις, το οργανωτικό και τη δράση της επιβάλλεται να αναφερθούμε στο ευρύτερο ιδεολογικό, πολιτικό και οργανωτικό μόρφωμα, στο οποίο στηρίχθηκε το εγχείρημα της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ.

2. Η Οργάνωση της αντικαπιταλιστικής – σοσιαλιστικής συνειδητοποίησης (ΣΟ.ΣΥΝ.)

Η Οργάνωση της ΣΟ.ΣΥΝ. συγκροτήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Το τέλος του 1962 αποτελεί σταθμό στην πορεία της διότι τότε πρωτοδιατυπώθηκε το *Προσχέδιο* του οργανωτικού της όπως και η αντίληψή της για την πορεία και τα βασικά στάδια-σταθμούς του παγκόσμιου σοσιαλιστικού κινήματος.

Στο πολιτικό και οργανωτικό αυτό *Προσχέδιο* βρίσκεται η ουσία της φιλοσοφίας του αγωνιστικού πράττειν της οργάνωσης αυτής.

Πριν εκθέσουμε ορισμένα χαρακτηριστικά σημεία από το *Προσχέδιό* της, που δίνουν το ιδεολογικό και πολιτικό της πιστεύω, πρέπει να επισημανθεί ότι η οργάνωση αυτή υπήρξε δημιούργημα αποκλειστικά νέων αγωνιστών (εργατών, σπουδαστών και μαθητών) η ηλικία των οποίων, κατά βάση, κυμαινόταν μεταξύ 16 και 25 ετών. Ο αρχικός πυρήνας της διαμορφώθηκε στο χώρο της αριστεράς μέσα από τις εμπειρίες της Ε.Δ.Α., αρχικά, και του τροτσισμού, κατόπιν. Οι εμπειρίες και αναζητήσεις αυτές τους οδήγησαν στην αντίληψη ότι πρέπει να συγκροτηθεί ένας νέος φορέας της αριστεράς, που να μπορεί να εκφράζει με τρόπο ριζοσπαστικό και ουσιαστικό τα συμφέροντα του εργατικού κινήματος στη χώρα μας. Από την άποψη δε αυτή η ΣΟ.ΣΥΝ. ήταν δημιούργημα αποκλειστικά των ελληνικών συνθηκών².

Ας δούμε, όμως, μερικές από τις θέσεις και απόψεις της επαναστατικής αυτής οργάνωσης για την οποία ελάχιστα πράγματα έχουν δημοσιευτεί και ακόμη λιγότερα από αυτά έχουν σχέση με την πραγματικότητα.

Θα ξεκινήσουμε από την αντίληψή της για τις σχέσεις μαρξισμού και εργατικού κινήματος όπως και τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης από τις οποίες αναδεικνύεται η μεγάλη σημασία που απέδιδε στο ιδεολογικό παράγοντα.

Από μια διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Δίπλα του ο Γιάννης Ψυχάρης. (Βόλος 2004. Ανέκδοτη).

Στο προσχέδιό της αναφερόταν: «Η πρωτοποριακή ιδεολογία σε μια κοινωνία γίνεται, φυσιολογικά, η ιδεολογία της πιο προοδευτικής τάξης (...). Ο μαρξισμός αποτέλεσε πραγματικά τη θεωρία του σοσιαλιστικού κινήματος, που αποτελεί πολιτική έκφραση του εργατικού κινήματος και το κίνημα αυτό την πρακτική του μαρξισμού (...). Ο Μαρξ, διατύπωσε τη γνώμη, πως ήταν δυνατό στο προλεταριάτο, ενώ ακόμα διαρκεί η ιστορικά ώριμη αστικοδημοκρατική επανάσταση, να ολοκληρωθεί με την προλεταριακή (...). Πίστευε, δηλαδή, μ' αυτή του την άποψη, που ονομάστηκε «θεωρία της διαρκούς επανάστασης», πως η, χάρη στην ύπαρξη πιο προηγμένων χωρών, σχετικά ώριμη κοινωνική συνείδηση, ήταν δυνατό να καθιερώσει κοινωνικούς θεσμούς, που αντιστοιχούν σ' ανώτερο επίπεδο παραγωγικών δυνάμεων· αυτό αποτελεί απόδειξη της σημασίας που απέδιδε (ο Μαρξ) στον ιδεολογικό παράγοντα».

Για να σχηματίσουμε μια κάπως πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τις

γενικότερες αντιλήψεις της οργάνωσης αυτής θα παραθέσουμε, επίσης, την άποψή της για την Παρισινή Κομμούνα και τις προεκτάσεις της. Στο Προσχέδιό της αναφερόταν: «Το 1871 είναι μια χρονολογία-ορόσημο για το εργατικό κίνημα· ξεσπάει η πρώτη κι ως ένα βαθμό η μόνη σοσιαλιστική επανάσταση (...). Μπορεί η Κομμούνα του Παρισιού να χαρακτηριστεί σαν ένα ιστορικό φαινόμενο πρόωρο;» Η απάντηση είναι πως όχι διότι αν και «ο καπιταλισμός βρισκόταν τότε στην ανοδική του πορεία, ανέπτυξε τις παραγωγικές δυνάμεις και δεν είχαν ακόμα φανεί οι καταστρεπτικές για την ανθρωπότητα εσωτερικές του αντιφάσεις... η Κομμούνα αποδείχνει πως μολαταύτα μια αντικαπιταλιστική-σοσιαλιστική επανάσταση πραγματοποιείται και σ' αυτές ακόμα τις συνθήκες, χωρίς φυσικά να λείπει και το υλικό αίτιο· αυτό δεν είναι άλλο απ' τον εκμεταλλευτικό χαρακτήρα του καπιταλισμού, που καταπιέζοντας την εργατική τάξη, την οδηγεί μετά τη συνειδητοποίηση της εκμετάλλευσης σ' επαναστατικές εκρήξεις». Έτσι, «δεν είναι ανάγκη να έχει εκδηλώσει ένα εκμεταλλευτικό σύστημα αντιδραστικό χαρακτήρα για να κινηθεί η εκμεταλλεόμενη τάξη σ' επαναστατική ανατροπή του· μ' άλλα λόγια (...) η συνειδητοποίηση και μόνο της εκμετάλλευσης μπορεί να οδηγήσει σ' επανάσταση. Θ' αρχούσε ίσως η συνειδητοποίηση σε πλατιά κλίμακα· πάντως είναι απαραίτητη σαν αφετηρία».

Από τα αποσπάσματα αυτά όπως και από άλλα πολυάριθμα σημεία του Προσχεδίου διαπιστώνεται η σημασία, που η οργάνωση αυτή έδινε στον καθοριστικό ρόλο του ιδεολογικού παράγοντα διότι θεωρούσε ότι «η ιδεολογική κυριαρχία της εκμεταλλεύτριας τάξης» αποτρέπει τις εκμεταλλεόμενες και καταπιεζόμενες μάζες να συνειδητοποιούν την πραγματική τους κατάσταση και να αποδίδουν «την κοινωνική δυσπραγία κι εξαθλίωση στα πραγματικά της αίτια, στην εκμεταλλευτική κι αντιδραστική φύση της άρχουσας τάξης, με αποτέλεσμα, να μην προβαίνουν σε ουσιαστική αντίδραση, ενάντια στο κοινωνικό καθεστώς». Έτσι, προκύπτει η ανάγκη της «ιδεολογικής χειραφέτησης των μαζών» ως θεμελιακής αρχής του κινήματος.

Ειδικότερα, στο Προσχέδιο αναφερόταν εμφαντικά ότι «χωρίς την αντικαπιταλιστική-σοσιαλιστική συνειδητοποίηση του μεγάλου μέρους των εργαζομένων, χωρίς επίπονη δουλειά για ιδεολογική χειραφέτηση απ' την ιδεολογική επιρροή της άρχουσας τάξης, χωρίς την επίγνωση, πως ο καπιταλισμός είναι η πηγή όλων των δεινών της ανθρωπότητας, χωρίς όλ' αυτά, δεν έχουμε το δικαίωμα να ελπίζουμε σε μια άνοδο του κινήματος (...). Νομίζουμε, πως ένα πλήθος γεγονότων, που αποδείχνουν, πως η ιδεολογική καθυστέρηση απέβη καταστροφική για το κίνημα, συντεί-

νουν στο να ωριμάσει επιτέλους η αναγνώριση της ανάγκης για ιδεολογική χειραφέτηση των μαζών, η αναγνώριση πως αυτό αποτελεί προϋπόθεση για την ευνοϊκή εξέλιξη του κινήματος».

Πρέπει να διευκρινιστεί σχετικά ότι ως αντικαπιταλιστική-σοσιαλιστική συνειδητοποίηση δεν θεωρείτο η προπαγανδιστική διάδοση των σοσιαλιστικών ιδεών αλλά η προσπάθεια ανύψωσης της κοινωνικής συνείδησης σε επίπεδο αντίστοιχο με την αντικειμενική κοινωνική κατάσταση. Προϋπόθεση δε, για την πραγμάτωση της αντικαπιταλιστικής-σοσιαλιστικής συνειδητοποίησης των μαζών, ήταν η ύπαρξη ενός «υλικού μηχανισμού», ο οποίος θα αποτελείτο από σοσιαλιστικά συνειδητοποιημένους αγωνιστές. Διότι, «το πρόβλημα της σοσιαλιστικής αλλαγής είναι βασικά πρόβλημα οργάνωσης και μέσω αυτής συνειδητοποίησης». Συνεπώς, ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός θεωρείτο ότι αρχίζει από τη στιγμή της συνειδητοποίησης της λαϊκής πρωτοπορίας και αναπτύσσεται με φορέα αυτήν την ίδια. Με τον τρόπο αυτό το προοδευτικό κίνημα γίνεται πραγματικά ο φορέας νέων μορφών κοινωνικής ζωής. Μέσω δε αυτής της ζωντανής διαδικασίας παρεμβαίνει στη λαϊκή ζωή, προωθεί εναλλακτικές μορφές τρόπου ζωής, σχέσεων, νοοτροπιών, αξιών και αντιλήψεων με αποτέλεσμα ο σοσιαλισμός να μην είναι μόνον ιδεολογική και πολιτική άρνηση του καπιταλισμού αλλά άμεσα ζωντανή, καθημερινή και, κυρίως, κοινωνική πρακτική και προοπτική.

Τα στοιχεία αυτά μας βοηθούν, μεταξύ άλλων, να κατανοήσουμε γιατί τα μέλη της συσπείρωσης αυτής, στις μεταξύ τους σχέσεις, τιτλοφορούσαν την οργάνωσή τους ΣΟ.ΣΥΝ. ή πιο απλά η Οργάνωση³. Διευκρινίζεται σχετικά ότι δεν είχε δοθεί επίσημος τίτλος επειδή δεν είχε αρχίσει ακόμη να απευθύνεται προς τα έξω. Η αφετηρία έγινε με το εγχείρημα της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ.

3. Η Πανοπουδαστική Δημοκρατική Κίνηση « Σωτήρης Πέτρουλας »

Η ΠΑΝ.ΔΗ.Κ ήταν γέννημα της κρίσης του προοδευτικού και σπουδαστικού κινήματος της χώρας μας, έτσι, όπως αυτή εκδηλωνόταν και εκφραζόταν, κυρίως, στους κόλπους της Ε.Δ.Α., της Νεολαίας της Ε.Δ.Α. και αργότερα της Δ.Ν.Λ.

Είναι γνωστοί οι μαζικοί και μαχητικοί αγώνες του ελληνικού λαού κατά του αντιλαϊκού μετεμφυλιακού καθεστώτος και του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Στη μαζική αυτή λαϊκή αντίσταση και πάλη με κύριους σταθμούς τους αγώνες ενάντια στο εκλογικό πραξικόπημα της βίας και

νοθείας του 1961, τους αγώνες του 114, του 15% για την παιδεία, τη δυναμική πάλη των οικοδόμων για συνδικαλιστικές ελευθερίες και καλύτερες συνθήκες εργασίας, τους αγώνες των μαθητών της νύκτας, την πρώτη παρά την απαγόρευσή της μαχητική πορεία ειρήνης, τις μαζικές αγωνιστικές κινητοποιήσεις, που προκάλεσε η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη από το παρακράτος σε συνεργασία με το παλάτι, κ.ά. πρωτοστάτησε η σπουδάζουσα και εργαζόμενη νεολαία όπως και οι οικοδόμοι.

Το κυριότερο αποτέλεσμα της συγκρουσιακής αυτής πορείας ήταν η ανάπτυξη ενός ριζοσπαστικού λαϊκού μαζικού κινήματος, το οποίο παρά τις σοβαρές ιδεολογικές, πολιτικές και οργανωτικές αδυναμίες της αριστεράς πρόβαλλε όλο και πιο απειλητικό για τα συμφέροντα των κυρίαρχων δυνάμεων και συμφερόντων. Το κίνημα αυτό, σε ό,τι αφορά το χαρακτήρα του, ήταν, πέρα από μια ορισμένη ιδεολογική ασάφεια που το χαρακτήριζε και αυτό με ευθύνη κυρίως της ηγεσίας της Ε.Δ.Α., ένα κίνημα βαθύτατα δημοκρατικό – αντιμπεριαλιστικό και προοδευτικό σε ό,τι αφορά τις ευρύτερες επιδιώξεις του.

Στο ξεκίνημα, την οργάνωση και ανάπτυξη των αγώνων της κρίσιμης, για τις τύχες της ελληνικής κοινωνίας, αυτής περιόδου και στη διαμόρφωση του μαζικού αυτού κινήματος καθοριστικό όσο και αποφασιστικό ρόλο διαδραμάτισε, κυρίως, η Ε.Δ.Α. και η Νεολαία της Ε.Δ.Α.

Στην πορεία, όμως, του αγώνα η ηγεσία της Ε.Δ.Α με το να αποφεύγει να αναλαμβάνει τις αναγκαίες πρωτοβουλίες έχασε την πρωτοβουλία των κινήσεων από την Ένωση Κέντρου, η οποία κατόρθωσε να ηγηθεί πολιτικά του αγώνα με βάση τον ανένδοτο.

Στις κινηματικές και αγωνιστικές αυτές συνθήκες άρχισαν να εκδηλώνονται σοβαρές διαφωνίες στους κόλπους της αριστεράς και ειδικότερα, για πρώτη φορά μετά την αντίσταση, ανάμεσα στην ηγεσία της Ε.Δ.Α. και σημαντικά τμήματα της οργανωμένης βάσης της, ιδιαίτερα της νεολαίας, σπουδάζουσας και εργαζόμενης.

Οι διαφωνίες αυτές εντάθηκαν και προσέλαβαν γενικότερο χαρακτήρα κατά την περίοδο των εκλογικών αναμετρήσεων και της διακυβέρνησης της χώρας από την Ε.Κ. και κορυφώθηκαν την περίοδο της κρίσης των Ιουλιανών. Οι διαφωνίες και οι προβληματισμοί αυτοί, οι οποίοι αναπτύχθηκαν τότε στους κόλπους της αριστεράς και ειδικότερα στα πλαίσια της Ν.Ε.Δ.Α. και αργότερα της Δ.Ν.Λαμπράκη, εκτός από τα ζητήματα τακτικής έθεταν όλο και περισσότερο ζητήματα στρατηγικής και φυσιογνωμίας του προοδευτικού κινήματος στη χώρα μας.

Η αδυναμία της ηγεσίας της Ε.Δ.Α. να ανταποκριθεί στο αίτημα για

ριζική ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική αναδιάρθρωση και αναπροσαρμογή της φυσιογνωμίας της σε ριζοσπαστική βάση και κατεύθυνση οδήγησε σε ρήξη με τους διαφωνούντες αγωνιστές με αποτέλεσμα να ενταθεί η κρίση της παραδοσιακής αριστεράς και να δημιουργηθούν οι πρώτες ανεξάρτητες κινήσεις και συσπειρώσεις, οι οποίες είχαν σαφώς ριζοσπαστικότερο χαρακτήρα απ' ό,τι οι φορείς της επίσημης αριστεράς. Στην ενίσχυση των ρήξεων αυτών σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι διαφορές στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα όπως και η εμφάνιση και ανάπτυξη νέων επαναστατικών και εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων.

Στα πλαίσια της εξέλιξης αυτής είχαμε την περίοδο εκείνη τη δημιουργία (Ιούλιος 1965) της Πανσπουδαστικής Δημοκρατικής Κίνησης «Σωτήρης Πέτρουλας» (ΠΑΝ.ΔΗ.Κ), και λίγο πιο πριν (Απρίλιος 1964) της κίνησης Φίλοι Νέων Χωρών (Φ.Ν.Χ.) και (Οκτώβριος 1964) την κίνηση γύρω από το περιοδικό «Αναγέννηση».

Όπως φαίνεται και από την ιδρυτική διακήρυξη της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. στόχος ήταν η δημιουργία μιας ριζοσπαστικής οργάνωσης με τη συσπείρωση αγωνιστών, οι οποίοι δεν περιορίζονταν σε μέλη και οπαδούς της παραδοσιακής αριστεράς αλλά ανήκαν και σε άλλους αριστερούς και προοδευτικούς σχηματισμούς και χώρους.

Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή μαζί με μέλη της ΣΟ.ΣΥΝ. όπως και άλλους αγωνιστές διαδραμάτισε και ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης. Η κύρια βοήθεια από πλευράς του είχε επικεντρωθεί στο περιοδικό της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ, το οποίο ετοιμάζαμε να εκδώσουμε. Μάλιστα, είχε γράψει και ένα κείμενο, ως μέλος της συντακτικής επιτροπής, το οποίο όταν μας το διάβασε μας προκάλεσε πολύ καλή εντύπωση για τη ριζοσπαστικότητα και τη διαύγειά του.

Σχετικά, θέλουμε να αναφέρουμε ότι, πριν μας προλάβουν τα Ιουλιανά και η δολοφονία του Σωτήρη Πέτρουλα, στο τομεακό των σπουδαστών της ΣΟ.ΣΥΝ. συζητούσαμε και προγραμματίζαμε την έκδοση πολιτικού περιοδικού, το οποίο να ασχολείται με την κρίση της αριστεράς, τα εθνικά και τα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα της χώρας, ώστε να αποτελέσει άξονα αναφοράς των αγωνιστών που προβληματίζονταν και ενδιαφέρονταν για τα θέματα αυτά. Στην πρωτοβουλία και προσπάθεια αυτή, στην οποία σκοπεύαμε να δώσουμε αργότερα και οργανωτικά χαρακτηριστικά ώστε να συγκροτηθεί ένας νέος πολιτικός φορέας, εκτός του Σωτήρη Πέτρουλα συμμετείχε μαζί με άλλους αγωνιστές και ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης. Τα γεγονότα, όμως, μας πρόλαβαν και αποφάσισαν διαφορετικά.

Στις προγραμματικές θέσεις της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. γινόταν, αφενός, εκτενής αναφορά στην κρίση του σπουδαστικού κινήματος και στις ευθύνες

των άλλων φορέων και, αφετέρου, προσέγγιση των λόγων που την προκαλούσαν όπως και των προϋποθέσεων υπέρβασής της. Η ανάλυση αυτή επέβαλε να πάρουμε θέση και για τα γενικότερα εθνικά, κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα του τόπου, πράγμα που κάναμε.

Στην καθημερινή πολιτική δραστηριότητα, η οποία σημειωτέον ήταν ιδιαίτερα έντονη, η ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. χρησιμοποιούσε ως κύρια μορφή διάδοσης των θέσεων και απόψεών της τις ανακοινώσεις και διακηρύξεις τοίχου, τις οποίες δεν μοίραζε μόνον αλλά και τις τοιχοκολλούσε σε κεντρικά σημεία της Αθήνας απ' όπου δεν διερχόταν τότε μόνο το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της Αθήνας αλλά και κάτοικοι πολλών άλλων περιοχών της χώρας. Οι ανακοινώσεις αυτές, τις οποίες προσέχαμε ιδιαίτερα στη μορφή ώστε να προσελκύουν το ενδιαφέρον των διερχομένων και να διαβάζονται εύκολα και σχετικά γρήγορα, αποδείχτηκαν πολύτιμο μέσο επικοινωνίας με τον κόσμο εκείνα τα χρόνια.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τις διάφορες κινητοποιήσεις και εκδηλώσεις συμπαράστασης στον αγωνιζόμενο λαό του Βιετνάμ, στις οποίες συμμετείχαμε ενεργά και δυναμικά, σε σχετικά κείμενα μας τονιζόταν ότι «αιτία των πολέμων είναι ο ιμπεριαλισμός» και ότι «είναι ανάγκη επιβίωσης του ιμπεριαλισμού ο πόλεμος και περισσότερο οι τοπικοί πόλεμοι». Γι' αυτό και «χρειάζεται αγώνας δίχως συμβιβασμούς για τη συντριβή του ώστε να υπάρξει ειρήνη στον κόσμο». Ταυτόχρονα ασκούσαμε κριτική για τη στάση της σοβιετικής κυβέρνησης ότι με την ταχτική της δεν υπερασπιζόταν αποφασιστικά τους αγωνιζόμενους λαούς γιατί την ενδιέφερε η διατήρηση του στάτους κβο. Και ότι μόνον πολεμώντας αποφασιστικά και ασυμβίβαστα τον ιμπεριαλισμό αγωνιζόμαστε με ευθύνη και συνέπεια για την ειρήνη.

Αξίζει, επίσης, να αναφερθούμε στη διακήρυξη της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. για την Κύπρο, η οποία αποτέλεσε αιτία έντονων αντιπαραθέσεων με τη Δ.Ν.Λαμπράκη⁴. Στη διακήρυξη αυτή της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Η Ελλάδα δεν έχει θέση στο συνασπισμό των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων του ΝΑΤΟ, γιατί είναι χώρα που έχει οξύτατο εθνικοαπελευθερωτικό-αντιιμπεριαλιστικό πρόβλημα και δεν μπορεί να το επιλύσει μέσα στα πλαίσια μιας ιμπεριαλιστικής συμμαχίας». Για την ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. το κυπριακό ήταν σαφώς «πρόβλημα εθνικοαπελευθερωτικό-αντιιμπεριαλιστικό».

Οι δραστηριότητες και παρεμβάσεις αυτές, όπως και το ενδιαφέρον που δείχναμε για τα νέα κινήματα και τους κοινωνικούς εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες (κουβανέζικη, αλγερινή επανάσταση, ο αγώνας του βιετναμέζικου και κογκολέζικου λαού, κυπριακό κ.ά.) σε διάφορες περιοχές του πλανήτη οδήγησε την ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. στην έκδοση μιας μπροσουράς με τίτλο

Ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός εχθρός των λαών, η οποία είχε μεγάλη επιτυχία τόσο λόγω του περιεχομένου της όσο και της μορφής της⁵.

Ξεχωριστό, όμως, ενδιαφέρον παρουσίαζαν οι αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. Αξιοποιώντας την αρνητική εμπειρία που είχαμε από τον αντιδημοκρατικό τρόπο λειτουργίας της παραδοσιακής αριστεράς θεσπίσαμε οργανωτικές αρχές πρωτόγνωρες για τα δεδομένα της αριστεράς εκείνης της εποχής. Βασική αρχή ήταν η εναλλαγή των μελών στα όργανα της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ και η μη δυνατότητα επανεκλογής τους για μια, τουλάχιστον, θητεία σε αυτά. Τον κύριο δε ρόλο στις αποφάσεις και στη λειτουργία της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ., τόσο στο σύνολό της όσο και στα επιμέρους όργανά της, είχε η Γενική Συνέλευση των μελών, η οποία μπορούσε σε κάθε στιγμή να ανακαλέσει εκλεγμένα στα όργανα μέλη της.

Σε όλες αυτές τις επεξεργασίες και προσπάθειες η βοήθεια και η συμμετοχή του Κοσμά Ψυχοπαίδη, μέχρι την αυτοδιάλυση της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. τον Ιούνιο του 1966, ήταν σημαντική.

Θα κλείσουμε τις αναφορές μας αυτές με την περιγραφή ενός χαρακτηριστικού περιστατικού, που είχε μείνει έντονα χαραγμένο στη μνήμη του Κοσμά.

Ένα βραδινό, λίγο μετά την ίδρυση της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ., ύστερα από μια συνάντηση της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού, που ετοιμάζαμε να εκδώσουμε και στην οποία συμμετείχε ο Κοσμάς, ανηφορίσαμε μαζί με άλλα μέλη προς του Στρέφη και καθίσαμε σε γνωστή ταβέρνα – στέκι της περιοχής όπως συνηθίζαμε τότε. Κατά τις δέκα έφυγαν η Όλυ και η αδερφή της Ρίτσα και λίγο αργότερα άλλοι σύντροφοι. Μείναμε μέχρι αργά ο Κοσμάς, ο Αντρέας Στάϊκος, ο Μάκης Παπούλιας, ο Στέλιος Γαβριηλίδης, ο Αλέκος Παπασπύρου και ο γράφων. Όταν φύγαμε από την ταβέρνα πήγαμε δίπλα στο Λόφο του Στρέφη για να συνεχίσουμε τη συζήτηση. Τις πρώτες πρωινές ώρες, συναισθηματικά φορτισμένοι, αρχίσαμε να τραγουδάμε δυνατά αντιστασιακά και επαναστατικά τραγούδια. Σε κάποια στιγμή κατέφτασαν περιπολικά της αστυνομίας, μας συνέλαβαν και μας προσήγαγαν στο Ε΄ αστυνομικό τμήμα επί της Λ. Αλεξάνδρας όπου μας κράτησαν μέχρι την άλλη ημέρα⁶.

Όταν μετά τη μεταπολίτευση και συγκεκριμένα το φθινόπωρο του 1984, ξαναβρέθηκα με τον Κοσμά, ξαφνιάστηκα από το πόσο ζωντανά διατηρούσε στη μνήμη του τα γεγονότα εκείνης της περιόδου, μάλιστα του άρεσε να μιλάμε συχνά γι' αυτά και όχι μόνο έκανε πολλές και διάφορες επισημάνσεις αλλά με παρότρυνε να γράψω κάποτε με λεπτομέρειες για τα γεγονότα, τα πρόσωπα και τις οργανώσεις αυτές⁷. Μάλι-

στα, μου έκανε ξεχωριστή εντύπωση το ότι όχι μόνο θυμόταν το γεγονός της σύλληψής μας αλλά του άρεσε να αναφέρεται στους «νυχτερινούς τροβαδούρους της επανάστασης», όπως έλεγε χαρακτηριστικά...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Υπενθυμίζεται ότι ο Σωτήρης Πέτρουλας δολοφονήθηκε στις 21 Ιουλίου 1965 μπροστά στο Ξενοδοχείο *Εσπέρια* και πιο συγκεκριμένα σε μικρή απόσταση από το περίπτερο, που βρισκόταν εκεί κοντά, πάνω στο οδόστρωμα της Σταδίου, το βράδυ κατά τη διάρκεια διαδήλωσης, η οποία ξεκίνησε μετά από συγκέντρωση στα Προπύλαια. Ήταν μια μαζική και μαχητική διαδήλωση, στην οποία συμμετείχαν, κυρίως, σπουδαστές και οικοδόμοι, η οποία αφού κατέβηκε την Πανεπιστημίου ανέβαινε τη Σταδίου με κατεύθυνση τη Βουλή στο Σύνταγμα. Στη συμβολή, όμως, της Σταδίου με τη Χρήστου Λαδά και την Εδουάρδου Λω μπροστά στο κτίριο του Ο.Τ.Ε. η αστυνομία είχε δημιουργήσει ισχυρό φράγμα με πολυάριθμους αστυνομικούς, περιπολικά, αύρες και αντλίες με σκοπό να παρεμποδίσει τους διαδηλωτές να προχωρήσουν προς τη Βουλή. Ξαφνικά, δίχως προειδοποίηση και με ιδιαίτερα βίαιο τρόπο η αστυνομία επιτέθηκε κατά των διαδηλωτών τραυματίζοντας πολλούς από αυτούς και δολοφονώντας τον Σωτήρη Πέτρουλα. Ο Σωτήρης δολοφονήθηκε με ισχυρό κτύπημα γκλομπς στον αυχένα μέσα σε μια κόλαση από δακρυγόνα. Υπάρχουν συγκλονιστικές φωτογραφίες, που δείχνουν τη στιγμή της δολοφονίας, οι οποίες τραβήχτηκαν από το ξενοδοχείο *Εσπέρια* και πρωτοδημοσιεύθηκαν στο γαλλικό περιοδικό *Pari Matz*. Οι φωτογραφίες αυτές αναδημοσιεύθηκαν στο *Αφιέρωμα στο Σωτήρη Πέτρουλα*, που γράφτηκε από τους συντρόφους του και εκδόθηκε από την ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. μετά τη δολοφονία του, το 1965. Στοιχεία για τη ζωή, τις απόψεις, τη δράση, τη δολοφονία και την κηδεία του Σωτήρη Πέτρουλα, βλ. επίσης: Ηλίας Νικολόπουλος, «Δέκα χρόνια από τη δολοφονία του αγωνιστή Σωτήρη Πέτρουλα», π. *Αγωνιστής*, τεύχ. 35 (Αύγουστος 1976). Μάκης Παπούλιας, «Αναφορά στη μνήμη του Σωτήρη Πέτρουλα», εφ. *Η Αυγή*, 20 Ιουλίου 1975. Γιώργος Χατζόπουλος, «Εφτά γράμματα του Σωτήρη Πέτρουλα», π. *Αντί*, τεύχ. 209 (Ιούνιος 1982), όπως και τις αποφάσεις, στο ίδιο, αφενός, του Κεντρικού Συμβουλίου της Δ.Ν.-Λαμπράκη για την καθαίρεση του Σωτήρη Πέτρουλα και τη βαριά μομφή που του έγινε γιατί «δεν πιστεύει στην οργάνωση και τη γραμμή της» και τη διαγραφή του Μάκη Παπούλια και αφετέρου, την αντίδραση και τις διαφορετικές αποφάσεις της Συνδιάσκεψης της Οργάνωσης της Δ.Ν.Λαμπράκη της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. για την περίπτωση των δύο αυτών μελών της. Επίσης, βλ. Ω, «Ποιος ήταν, τι πίστευε ο Σωτήρης Πέτρουλας. Σκιαγραφία από ένα φίλο και συναγωνιστή του», π. *Τετράδιο* (Ιούλιος-Αύγουστος 1975). Τα στοιχεία δόθηκαν από τον γράφοντα και η απόδοσή τους έγινε από τους Δημ. Γκιώνη, Φώντα Λάδη και Λήδα Μοσχονά. Επίσης, βλ. Ηλίας Νικολόπουλος, «Αφιέρωμα στον Σωτήρη Πέτρουλα», π. *Αγωνιστής*, τεύχ. 35 (Αύγουστος 1976).

2. Βλ. Ηλίας Νικολόπουλος, «Ιουλιανά 1965: Οι κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της κρίσης», στο *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Επιστημονικό Συνέδριο, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1994, σελ., κυρίως, 727-729. Η μελέτη μου αυτή γράφτηκε μετά από πρόταση του Κοσμά Ψυχουαΐδη και την προτροπή του να αναφερθώ και στην ΠΑΝ.ΔΗ.Κ. όσο και στην οργάνωση από την οποία προήλθε και στην οποία συμμετείχε ο Σωτήρης Πέτρουλας. Μάλιστα, με παρότρυνε συχνά να γράψω κάτι το ευρύτερο για την Οργάνωση της ΣΟ.ΣΥΝ. και την ΠΑΝ.ΔΗ.Κ.

3. Στο σημείο αυτό αξίζει να επιστημανθεί ότι σε ένα από τα «φιλοσοφικοπολιτικά» δείγματα, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, τα οποία συνηθίζονταν μετά το Σεμινάριο του Κοσμά Ψυχοπαίδη στην Π.Α.Σ.Π.Ε. στην ταβέρνα του «Οικονόμου» στα Πετράλωνα σε σχετική συζήτηση μου είπε ότι, κατά την άποψή του, οι θεωρήσεις της ΣΟ.ΣΥΝ. ήταν συγγενείς με τις αντιλήψεις της Λούξεμπουργκ. Πράγματι, ένα από τα θεμελιώδη βιβλία που χρησιμοποιούσαμε στην πολιτική και αγωνιστική μας δραστηριότητα ως μέλη της ΣΟ.-ΣΥΝ. ήταν το βιβλίο της Ρόζας Λούξεμπουργκ *Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση*; Άλλωστε, μία από τις βασικές θέσεις της ΣΟ.ΣΥΝ. σε ό,τι αφορά τη μεθοδολογία πάλης και τη διαφορά της από την αντίστοιχη της παραδοσιακής αριστεράς ήταν ότι πάνω από τη διεκδικητική πάλη για τη λύση των κοινωνικών προβλημάτων πρέπει να θέτουμε την προσπάθεια αυτοδύναμης λύσης πολλών απ' αυτά από τις ίδιες τις εργαζόμενες μάζες και το λαό. Στον αγώνα αυτό μεγαλύτερη σημασία είχε, όπως υποστηρίζαμε, η διαδικασία της πάλης παρά το άμεσο αποτέλεσμα και αυτό γιατί στην πάλη γίνεται δυνατή η σύγκρουση με τις κεφαλαιοκρατικές σχέσεις, θεσμούς και αξίες και η προώθηση των σοσιαλιστικών, αποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό στην πράξη την αναγκαιότητα και τη δυνατότητα του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας.

4. Στο παρελθόν μία από τις σοβαρότερες αντιπαραθέσεις μας, όπως και πολλών άλλων αγωνιστών ιδιαίτερα στη σπουδάζουσα της Νεολαίας της Ε.Δ.Α., έγινε με αφορμή την απόφαση της καθοδήγησης της Ε.Δ.Α. για συγχώνευση της Ν.Ε.ΔΑ με τη Δ.Κ.Ν.Γ.Δ. Στην αντίθεση αυτή είχε πρωτοστατήσει και ο Σωτήρης Πέτρουλας. Η πλειοψηφία της Ν.Ε.ΔΑ υποστήριζε την ανάγκη ύπαρξης μιας «σφιχτοδεμένης οργάνωσης», η οποία θα επέλεγε αυστηρότερα τα μέλη της και θα έδινε μεγαλύτερο βάρος στην ιδεολογική και πολιτική ανάπτυξή τους. Τότε, βλέπαμε τους Λαμπράκηδες, περισσότερο, ως μία μαζική εκπολιτιστική κίνηση, χαλαρή και ασαφή από ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική άποψη. Δυστυχώς, η εγκαθίδρυση της στρατιωτικής δικτατορίας επαλήθευσε τους φόβους και τις επιφυλάξεις αυτές της πλειοψηφίας της οργάνωσης της Ν.Ε.ΔΑ. Πάντως, θα πρέπει να διερευνηθεί, από τους ιστορικούς, μήπως η ίδρυση της Δ.Ν.Λ. έγινε με προτροπή της ΠΟΔΝ, η οποία ελεγχόταν, όπως είναι γνωστό, από την Ε.Σ.Σ.Δ. Η κυριότερη συμβολή της Δ.Ν.Λ., κατά την άποψή μας, επικεντρώνεται στο ότι με τη δράση της συνέβαλε αρκετά στο σπάσιμο της τρομοκρατίας στην ύπαιθρο την οποία είχε επιβάλει το μετεμφυλιακό κράτος.

5. Σε όλες τις εκδόσεις, ανακοινώσεις, διακηρύξεις κ.ά. της ΠΑ.Ν.ΔΗ.Κ., εκτός από το περιεχόμενο, μας ενδιέφερε και η αισθητική τους, ώστε να είναι ελκυστικές, ζωντανές και φορείς μηνυμάτων. Στον τομέα αυτό η συμβολή του Αλέξη Κυριτσόπουλου και του Γιάννη Ψυχοπαίδη ήταν σημαντική.

6. Σχετικά με τη σύλληψή μας η εφημερίδα *ΤΑ ΝΕΑ* έγραφε: Συνελήφθησαν, στο Λόφο του Στρέφη, τις πρώτες πρωινές ώρες *Λαμπράκηδες* άδοντες αντιστασιακά και επαναστατικά τραγούδια ... Μόνον που επρόκειτο για μέλη της ΠΑΝ.ΔΗ.Κ....

7. Ο γράφων εντάχθηκε στη Νεολαία της Ε.Δ.Α. το φθινόπωρο του 1962 και έγινε μέλος της οργάνωσης της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. της Σπουδάζουσας. Εκεί, γνωρίστηκε με τον Σωτήρη Πέτρουλα και τον Μάκη Παπούλια. Στρατολογήθηκε το καλοκαίρι του 1963 από τον δεύτερο και έγινε μέλος της ΣΟ.ΣΥΝ. τον Οκτώβριο του 1963. Παρέμεινε στην οργάνωση αυτή μέχρι τον Οκτώβριο του 1966. Από τον Ιούνιο του 1966 μέχρι την αποχώρησή του ήταν μέλος του Κεντρικού Οργάνου της.